

GROEN HERSTEL NA CORONA

*Groene herstelmogelijkheden voor
Media Park en Hilversum Mediastad
en andere gebouwde omgevingen*

Datum: 25 september 2020

Versie: 8

Contactpersoon: Frank Visser – frank.visser@mediagroen.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding en leeswijzer	4
2.	Europees herstelfonds	6
2.1	Drie categorieën	6
2.2	Groene transitie in de fondsen	7
2.3	Toewijzing fondsen Nederland	7
2.4	Voorwaarden voor benutten herstelfonds	7
3.	Taxonomie / classificatiesysteem	8
3.1	Taxonomieverordening	8
3.2	Taxonomie raamwerk	8
3.3	Zes milieudoelstellingen voor investeringen	8
3.4	Groene activiteit: vier eisen	9
3.5	Stand van zaken	9
4.	Nederlands beleid groen herstel	10
5.	Herstelmogelijkheden	11
5.1	Klimaatadaptatie	12
5.2	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	13
5.3	Energietransitie en -infrastructuur	14
5.4	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	16
5.5	Herstelmaatregelen gebouwde omgeving	16
5.6	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	19
5.7	Emissieloze mobiliteit	20
5.8	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	22
5.9	Circulaire economie	22
5.10	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	23
5.11	Engagement en natuurinclusieve ontwikkelingen	23
5.12	Kansen voor het Media Park en de Mediastad	24
6.	Aanpalende ontwikkelingsgebieden	25
6.1	Digitalisering	25
6.2	Onderwijs	25
6.3	Natuurherstel	26
7.	Financieringsmogelijkheden	28
7.1	Op kleine schaal: leningen en subsidieregelingen	28
7.2	Op grote schaal: de kapitaalmarkt	28
8.	Conclusie	29
9.	Bijlage 1: Transitie mechanismen	30

10	Bijlage 2: Beoordelingskader voor groene herstelmaatregelen	31
11	Bijlage 3: toelichting op rapportages	32
11.1	Nationale omgevingsvisie	32
11.2	Groen uit de crisis (Rli)	32
11.3	Van coronacrisis naar duurzaam herstel (PBL)	33
11.4	De contouren van een intelligent herstelbeleid, Denktank Coronacrisis	33
12	Bronnen en achtergronddocumenten.....	34

1. Inleiding en leeswijzer

Corona heeft in heel Europa tot zowel een gezondheids crisis als een economische crisis geleid. Na een eerste steunronde start nu een steun- & herstelronde. Aangezien vóór de Coronacrisis het klimaat en duurzaamheid hoog op de agenda stonden, is het de vraag hoe Europa inclusief Nederland gaat zorgen dat economisch herstel hand in hand gaat met groen herstel. Een behoorlijke uitdaging die ook kansen biedt! Dit rapport geeft een stand van zaken weer van de mogelijkheden en maatregelen op het gebied van groen herstel.

Hoofdstuk 2 bekijkt de stand van zaken vanuit Europees perspectief. Europese regeringsleiders hebben het Next Generation EU fonds vastgesteld; een coronaherstelfonds van 750 miljard euro. Investerings- en hervormingen die binnen het programma vallen, zullen waarschijnlijk beoordeeld gaan worden aan de hand van groene eisen. De EU onderzoekt momenteel of de recent opgestelde Taxonomie, bedoeld voor verduurzaming van de financiële sector, leidraad kan zijn bij de beoordeling van herstelinvesteringen.

Hoofdstuk 3 geeft meer inzicht in deze belangrijke Taxonomie, een classificatie van zo'n 70 economische activiteiten in de sectoren landbouw, bosbouw, industrie, energie, transport, water en afval, ICT en gebouwen die allemaal een substantiële bijdrage aan de Europese CO₂-reductie kunnen leveren. In de verordening wordt aangegeven dat activiteiten in aanmerking komen voor investering als ze aan minstens één van de zes milieudoelstellingen voldoen. De milieudoelstellingen zijn de volgende:

- (i) beperking van klimaatverandering;
- (ii) aanpassing aan klimaatverandering en de gevolgen daarvan;
- (iii) duurzaam gebruik en bescherming van water en mariene hulpbronnen;
- (iv) transitie naar een circulaire economie;
- (v) preventie en bestrijding van verontreiniging;
- (vi) en bescherming en herstel van biodiversiteit en ecosystemen.

De vastgestelde milieudoelstellingen, screeningscriteria én investeringseisen zullen de meetlat zijn waaraan herstelplannen getoetst zullen worden.

Hoofdstuk 4 zoomt in op het Nederlandse herstelbeleid. Nederlandse bedrijven hebben ervoor gepleit dat herstelplannen aansluiten bij de afspraken over de EU Green Deal, de UN Sustainable Development Goals en het Parijse en Nederlandse Klimaatakkoord. Hoewel het evident lijkt dat herstelactiviteiten gekoppeld worden aan groen herstel, is dat nog niet direct terug te zien in de eisen die worden gesteld aan investeringen die vallen binnen het Nationale Groeifonds, een nieuw fonds ingesteld voor herstel na Corona.

Toch voelt iedereen dat we niet terug kunnen naar waar we waren. Jan Jonker, hoogleraar Duurzaam Ondernemen verwoordt het mooi: "We staan misschien wel ongewild op een kruispunt. De pandemie is, hoe pijnlijk ook, een 'blessing in disguise'. Moeten we niet fundamenteel andere keuzes maken om de sociaal, ecologische en economische weerbaarheid en veerkracht van onze maatschappij te vergroten (24)? Dit vraagt een hele andere manier van denken en een organisatie-ecologie. Een toelichting op transitiemechanismen is in bijlage 1 opgenomen.

Snel herstel zal minstens even belangrijk zijn als groen herstel (3), en dat combineren zal nog een hele uitdaging zijn. Effecten van de coronacrisis illustreren al dat de volksgezondheid, sociale bescherming, economische perspectieven, werkloosheid en milieubelasting sterk op elkaar inwerken, en die combinatie is ook nodig voor maatregelen die op langere termijn duurzaam zijn, geeft de denktank Coronacrisis aan (11). Meerdere adviesrapporten over groen herstel na de

Coronacrisis zijn de afgelopen maanden gepresenteerd aan één of meerdere ministeries. De volgende vier rapporten geven praktische inzichten en zijn benut voor dit rapport:

- het rapport 'Groen uit de crisis' van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (Rli).
- het rapport "van Coronacrisis naar duurzaam herstel" van het planbureau voor de leefomgeving;
- het rapport "Contouren van een intelligent herstelbeleid" van de Denktank Coronacrisis ;
- de Nationale Omgevingsvisie geeft zicht op grote inrichtingsopgaven van ons land.

Een toelichting op de rapportages is te vinden in bijlage 3.

Hoofdstuk 5 bespreekt concrete mogelijkheden en maatregelen voor groen herstel binnen Nederland die zijn gevonden in deze adviesrapporten. Deze zijn ingedeeld in de volgende beleidsterreinen, waarvan er een aantal specifiek interessant zijn voor Media Park en Hilversum Mediastad:

- klimaatadaptatie;
- energietransitie en -infrastructuur;
- herstelmaatregelen bestaande woningbouw;
- emissieloze mobiliteit;
- circulaire economie;
- lokale betrokkenheid en natuurinclusieve ontwikkelingen.

Er zit overlap in de beleidsterreinen, wat onvermijdelijk is omdat soms dezelfde groene doelen worden nagestreefd. Subsidiemogelijkheden en regelingen worden tevens besproken. Als laatste is per beleidsterrein aangegeven wat kansen zijn voor Media Park en Hilversum Mediastad.

Hoofdstuk 6 is een kort aanvullend hoofdstuk over aanpalende ontwikkelingsgebieden, die eventueel meegenomen kunnen worden in herstelplannen, te weten digitalisering, onderwijs en natuurherstel.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op financieringsmogelijkheden. Welke mogelijkheden zijn er op korte termijn en op kleine schaal mogelijk en er is een visionaire vooruitblik opgenomen over financieringsmogelijkheden op grote schaal.

En dit rapport wordt met een concluderend hoofdstuk 8 afgesloten.

2 Europees herstellfonds

Het voorstel van de Europese Commissie voor een Europees herstellinstrument, Next Generation EU genaamd, bestaat uit een fonds van 750 miljard euro om het meerjarig financieel kader van de EU voor de periode 2021-2027 te versterken (17). Er is sprake van een overbruggingsregeling in 2020 van 11,5 miljard euro. Het herstellfonds wordt gekoppeld aan een herzien voorstel voor het volgende meerjaren financieel kader (MFK). Het MFK heeft een waarde van 1,1 biljoen euro waardoor het totale bedrag aan middelen dat via de begrotingsinstrumenten van de EU wordt verstrekt op 1,85 biljoen euro komt over de hele programmeringsperiode (17).

Momenteel wordt onderhandeld over de samenstelling van het fonds, dat zal bestaan uit een mix van subsidies en leningen. De nieuwe begroting zou moeten ingaan op 1 januari 2021, maar gezien de onderhandelingen valt het te bezien of die datum haalbaar is. Doel van Next Generation EU is in ieder geval het ondersteunen van het economisch herstel in regio's en sectoren die het hardste zijn getroffen door Corona, waarbij het ook om de kwaliteit van de maatregelen gaat. De uitgaven dienen te passen bij eerder overeengekomen doelstellingen zoals groene en digitale transitie. De plannen moeten leiden tot nationale economieën die duurzaam, veerkrachtig en toekomstproof zijn.

2.1 Drie categorieën

De Europese Commissie heeft de bestedingsinstrumenten die bijdragen aan de doelstellingen van Next Generation EU in drie afzonderlijke categorieën gegroepeerd:

1. overheidsinvesteringen en hervormingen;
2. particuliere investeringen;
3. lessen die uit de crisis zijn getrokken, bedoeld om verbeteringen toe te passen om zo in de toekomst voorbereid te zijn op nieuwe crisissen.

Het grootste deel van de middelen, waaronder 81% van de totale subsidies en alle leningen, zou naar de eerste pijler gaan die betrekking heeft op investeringen en hervormingen in de lidstaten (17). Het instrument dat zich gaat bezighouden met de nationale toewijzing is de Recovery and Resilience Facility. Hieronder volgt een tabel met alle instrumenten en allocatie van middelen (17).

Table 1 – Next Generation EU: breakdown of resources by expenditure pillar and spending instrument and availability of further funding under the standard MFF (€ billion, 2018 prices)

	NEXT GENERATION EU				OTHER MFF RESOURCES
	Grants	Guarantees	Loans	Total	2021-2027
PILLAR 1 – Investment and reforms	405	0	250	655	
Recovery and Resilience Facility	310		250	560	No
REACT-EU (top-up to cohesion spending)	50			50	No
Rural development	15			15	Yes (75)
Just Transition Fund	30			30	Yes (10)
PILLAR 2 – Private investment	0	56.3	0	56.3	
Solvency Support Instrument (under EFSI)		26		26	No
InvestEU		15.3		15.3	Yes
Strategic Investment Facility (under InvestEU)		15		15	No
PILLAR 3 – Lessons from the crisis	28.2	10.5	0	38.7	
EU4Health (health programme)	7.7				Yes (1.7)
EU civil protection mechanism (rescEU)	2				Yes (1.1)
Horizon Europe	13.5				Yes (80.9)
Neighbourhood, Development and International cooperation (NDICI)		10.5			Yes (75.5)
Humanitarian aid	5				Yes (9.8)
TOTAL	433.2	66.8	250	750	

2.2 Groene transitie in de fondsen

Investerings en hervormingen die binnen de *Recovery and Resilience Facility* vallen, dienen gericht te zijn op economisch herstel inclusief aandacht voor de kwaliteit, tot uiting komend in groene (of digitale) transitie.

Het *Just Transition funds* is onder andere specifiek gericht op het ondersteunen van groene transitie. In de verordening is hierover het volgende opgenomen:

- “de investeringen in de groene transitie worden versneld om de voorwaarden te scheppen die nodig zijn voor langetermijngroei in Europa en om de Europese economie bestendig te maken tegen toekomstige schokken. Dit moet in de toekomstige programma’s en investeringsprioriteiten volledig tot uiting worden gebracht. Het versneld afstappen van de winning van fossiele brandstoffen en koolstofintensieve activiteiten door middel van gerichte steun voor economische diversificatie en het scheppen van nieuwe economische kansen en banen heeft een enorm potentieel om de Europese economie te doen groeien. De regio’s en burgers in staat stellen de overgang naar een klimaatneutrale economie met succes aan te pakken, moet voorop staan bij onze inspanningen” (20).

2.3 Toewijzing fondsen Nederland

Bron 18 geeft de voorlopige toewijzing van middelen aan Nederland weer, opgenomen voor de instrumenten *Recovery and Resilience Facility* en voor het *Just Transition Fund*, zie hiervoor tabel 2. De beide instrumenten zijn nieuw en de wetgevingsvoorstellen zijn inmiddels aangenomen (zie bronnen 19 en 20). Het aanvragen van de middelen is vrijwillig. Nederland zal hierover een besluit moeten nemen, waarbij de terugbetaling van de leningen in ogeschouw genomen dient te worden.

Toewijzing aan Nederland	
Recovery and Resilience Facility	5.197 miljoen euro
Just Transition Fund	972 miljoen euro

Tabel 2: toewijzing

2.4 Voorwaarden voor benutten herstellfonds

De verwachting is dat Nederland gebruik zal maken van het Europese herstellfonds. Als Nederlandse bedrijven dit herstellfonds willen benutten, zullen ook zij dus moeten voldoen aan bepaalde duurzaamheidseisen. Het kabinet dient in het voorjaar van 2021 een herstelplan in bij de Europese Commissie om middelen te mobiliseren.

Het Sustainable Finance Lab geeft aan in een open brief dat bedrijven een sterk bedrijfsplan zullen moeten opstellen dat aangeeft hoe zij hun ecologische voetafdruk zullen verminderen. Het Europese parlement stuurt op het gebruik van de ontwikkelde taxonomie als mogelijk classificatiesysteem ter beoordeling van herstelplannen. Deze taxonomie wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

3 Taxonomie / classificatiesysteem

Een classificatie van zo'n 70 ecologisch duurzame economische activiteiten in Europa ondersteunt het mogelijk maken van duurzame financiering.

Dit vraagt eerst om Uniebrede normen voor ecologisch duurzame financiële producten en uiteindelijk om de invoering van labels die formele erkenning bieden van de naleving van die normen in de hele Unie (8).

De Europese Commissie heeft de afgelopen jaren gewerkt aan een classificatiesysteem: de Taxonomy Regulation. Bedoeld om de financiële sector te verduurzamen door uniforme criteria te ontwikkelen voor het investeren in ecologisch duurzame activiteiten. Hiermee zou meer duidelijkheid moeten komen over of de investering daadwerkelijk duurzaam ofwel groen is en om greenwashing tegen te gaan. Met "greenwashing" wordt de praktijk bedoeld waarbij een oneerlijk concurrentievoordeel wordt verkregen door een (financieel) product als milieuvriendelijk in de markt te zetten, terwijl het in feite niet aan elementaire milieunormen voldoet (8).

3.1 Taxonomieverordening

Op 22 juni 2020 is de Europese taxonomieverordening (Verordening (EU) 2020/282) gepubliceerd (bron 8 geeft een direct link naar deze verordening). De verordening wordt gezien als een mijlpaal voor de verduurzaming van de financiële sector. De Europese Commissie ziet het herstel en de wederopbouw van de economie na de coronacrisis als een kans voor een fundamentele verandering naar een duurzame economie. De Europese Centrale Bank bekijkt momenteel of de taxonomie kan worden gebruikt bij het beoordelen van de Covid-19-herstelplannen.

3.2 Taxonomie raamwerk

De taxonomieverordening creëert het raamwerk voor de EU-taxonomie voor duurzaamheid. De taxonomie zelf is een adviesrapport met een lijst van zo'n 70 economische activiteiten in de sectoren landbouw, bosbouw, industrie, energie, transport, water en afval, ICT en gebouwen die allemaal een substantiële bijdrage aan de Europese CO₂-reductie kunnen leveren. Sommige activiteiten zijn al groen, zoals het opwekken van energie door zon of wind. Andere activiteiten zijn in transitie, zoals de productie van onder andere staal of cement. Met een op maat gemaakt raamwerk voor de komende decennia wordt per activiteit omschreven hoe ze van hoge CO₂-uitstoot naar 'lean and green' kunnen gaan. Tot slot zijn er 'enablers'. Dit zijn onder andere de beheerders van elektriciteits- en informatienetwerken die alle andere activiteiten mede mogelijk maken. (4)

3.3 Zes milieudoelstellingen voor investeringen

In de verordening wordt aangegeven dat een activiteit in aanmerking komt voor investering als ze aan minstens één van de zes milieudoelstellingen voldoet. De milieudoelstellingen zijn de volgende:

- (vii) beperking van klimaatverandering;
- (viii) aanpassing aan klimaatverandering en de gevolgen daarvan;
- (ix) duurzaam gebruik en bescherming van water en mariene hulpbronnen;
- (x) transitie naar een circulaire economie;
- (xi) preventie en bestrijding van verontreiniging; en
- (xii) bescherming en herstel van biodiversiteit en ecosystemen.

Op hoog abstractieniveau is uitgewerkt wat onder de milieudoelstellingen wordt verstaan (9, 15).

- Bij beperking van klimaatverandering wordt oa. genoemd: opslag hernieuwde energie, verbetering energie-efficiëntie, uitbreiding van klimaatneutrale mobiliteit, overstappen op het gebruik van hernieuwbare materialen.
- Bij transitie naar een circulaire economie wordt oa. genoemd: vergroten van de duurzaamheid, repareerbaarheid, verbeterbaarheid en herbruikbaarheid van producten, vergroten van de recycleerbaarheid van producten, terugdringen van afvalproductie; uitbreiden van voorbereiding voor hergebruik en recycling van afval, vermijden en opruimen van zwerfvuil

3.4 Groene activiteit: vier eisen

De verordening bepaalt dat een economische activiteit groen is als voldaan is aan vier eisen (9).

1. De economische activiteit draagt substantieel bij aan tenminste één van de zes milieudoelstellingen in de taxonomieverordening én
2. doet geen ernstige afbreuk aan één van de andere milieudoelstellingen in de taxonomieverordening (principe 'Do No Significant Harm')
3. Daarnaast mag de economische activiteit geen afbreuk doen aan sociale normen, zoals mensenrechten en arbeidsrechten.
4. Ten slotte moet de economische activiteit voldoen aan nader vast te stellen technische screeningscriteria.(9, 15).

In de taxonomieverordening is vastgelegd wanneer sprake is van ernstige afbreuk aan milieudoelstellingen. Bij het toetsen van een economische activiteit wordt niet alleen rekening gehouden met de milieueffecten van de activiteit zelf, maar ook met de levenscyclus van de producten en diensten die deze activiteit oplevert.

Onderdeel van het raamwerk is de oprichting van een platform voor duurzame financiering. Dit platform zal voor elk van de milieudoelstellingen uniforme technische beoordelingscriteria opstellen om te kunnen bepalen of economische activiteiten substantieel aan de doelstelling bijdragen. Het potentiële vermogen om aan die milieudoelstellingen bij te dragen kan per bedrijfstak verschillen. Dit moet in de criteria tot uiting komen. Artikel 14 van de verordening geeft vereisten aan voor deze screeningscriteria (15).

3.5 Stand van zaken

De wet- en regelgeving is nog niet rond, het is een eerste stap, maar nu al publiceren analisten rapporten over (het gebruik van) de taxonomie.

Verwacht wordt dat ondernemingen die niet onder de reikwijdte van de verordening vallen de taxonomie vrijwillig zullen gebruiken, bijvoorbeeld door op hun website informatie te publiceren over de ecologisch duurzame activiteiten die zij verrichten. Hierdoor kunnen zij aantrekkelijker worden voor duurzame beleggers en investeerders.

De taxonomie kan ook gebruikt worden door de publieke sector. Bij het tegengaan van de economische gevolgen van de coronacrisis zal de overheid miljarden gaan investeren. Uit de taxonomie kan worden afgeleid waarin moet worden geïnvesteerd om ervoor te zorgen dat het herstel duurzaam is.

De taxonomieverordening is rechtstreeks van toepassing in de Europese lidstaten. In principe is de bedoeling dat de taxonomie voor klimaatmitigatie- en adaptie, de eerste 2 milieudoelstellingen, vanaf 1 januari 2022 van toepassing zal zijn. De taxonomie voor de overige milieudoelstellingen zal van toepassing zijn vanaf 1 januari 2023.

4 Nederlands beleid groen herstel

Ruim 300 bedrijven hebben de verklaring ‘Dutch businesses endorse sustainability in COVID-19 recovery’, ofwel het Green Recovery Statement ondertekend (zie voor het statement en de lijst van bedrijven bron 21). Deze verklaring is een initiatief van het Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) onder leiding van Jan-Peter Balkenende. De bedrijven pleiten om duurzaamheid als hoeksteen te nemen voor de corona-herstelplannen. De belangrijkste punten uit het statement zijn:

- De EU Green Deal moet centraal staan in de EU-herstelplannen;
- Investerings uit het herstelplan moeten de economie helpen bij het realiseren van de UN Sustainable Development Goals en de doelstellingen uit het Parijse Klimaatakkoord;
- Er moet lange termijn zekerheid zijn over het Nederlandse Klimaatakkoord en meetbare verplichtingen.

Ook in het adviesrapport van de Rli wordt aangegeven dat Nederland zijn herstelbeleid en de versnelling naar duurzaamheid samen met de EU ter hand moeten nemen. Het is belangrijk dat we met ons herstelbeleid aansluiten bij de ons omringende landen en onze nationale investeringsprogramma's goed met de Europese investeringsprogramma's te verbinden, denk hierbij bijvoorbeeld aan de uitvoering van het Nederlandse Klimaatakkoord en de investeringsagenda's in de Europese Green Deal (10).

In de *Miljoenennota 2020* wordt wel gesproken over duurzaamheid en groen herstel (29), echter komt het in de maatregelen niet zo duidelijk naar voren als verwacht. De push naar groen herstel zal toch met name vanuit de EU komen, aangezien aanspraak op het EU herstelfonds alleen mogelijk is met een duurzaam herstelplan.

Het kabinet heeft het instellen van een Nationaal Groeifonds aangekondigd om het verdienvermogen te versterken. Er is zo'n 20 miljard beschikbaar voor de komende 5 jaar, waarvan 1 miljard beschikbaar komt in 2021. Het fonds steunt publieke projecten boven de 30 miljoen euro en richt zich op de lange termijn; de komende 20-30 jaar. Er zijn binnen het groeifonds drie onderwerpen gedefinieerd:

- kennisontwikkeling;
- R&D en innovatie;
- infrastructuur.

Projecten binnen infrastructuur zouden energie-gerelateerd kunnen zijn, bijvoorbeeld gebruik van waterstof of CCS, of energie-opslagmethoden. Er zijn echter geen groene eisen aan investeringen gesteld.

Directe groene maatregelen die wel te vinden zijn in de Miljoenennota, zijn de CO₂-heffting (echter wordt nog geen effect verwacht van deze maatregel voor de komende 4 jaar) en het niet verhogen van de prijs van stroom bij oplaadpunten voor elektrische auto's, deze blijft relatief goedkoop tot en met 2022. Verder zijn onderwerpen die qua duurzaamheid en verduurzaming aan bod komen; de circulaire economie, maatregelen met betrekking op het Urgenda-vonnis en het naar voren halen van investeringen van Infrastructuur en Waterstaat en Binnenlandse Zaken (28).

Jan Jonker, hoogleraar Duurzaam Organiseren denkt een aantal stappen verder. Hij vindt dat we met miljarden investeringen vooral niet moeten teruggaan naar waar we waren, maar dat dit de kans om daadwerkelijk transitie te door te maken. In zijn duurzame troonrede ging hij in op welke mechanismen de noodzakelijke transitie vorm kunnen geven. In bijlage 1 is een samenvatting van deze mechanismen opgenomen.

5 Herstelmogelijkheden

Er zijn de afgelopen tijd een aantal rapportages opgesteld die inzicht geven aan Nederlandse (groene) herstellmogelijkheden:

- Het rapport “van Coronacrisis naar duurzaam herstel” van het planbureau voor de leefomgeving ([link](#) naar het rapport). Interessant in dit rapport is de opname ter lering van duurzame herstelplannen in onze buurlanden (hier niet verder besproken).
- Het adviesrapport “groen uit de crisis” van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) ([link](#) naar het rapport)
- Het rapport “Contouren van een intelligent herstelbeleid” van de Denktank Coronacrisis ([link](#) naar het rapport). Hoewel het minder praktisch is uitgewerkt, geeft het rapport toch richting.
- De Nationale Omgevingsvisie geeft zicht op grote inrichtingsopgaven van ons land ([link](#)).

Een korte toelichting op de rapporten is opgenomen in bijlage 3.

Alleen de beleidsterreinen waar binnen Media Park en Mediastad duurzame herstelinvesteringen zouden kunnen doen, zijn in dit rapport opgenomen. Inhoudelijk overlappen de terreinen soms, toch leek het onderscheiden van terreinen meer overzicht te geven. Verder gaf het rapport van de Rli de meest praktische adviezen, over toepassing van duurzame herstellmogelijkheden. Suggesties en inzichten uit de andere rapportages zijn hieraan toegevoegd.

In paragrafen van dit hoofdstuk worden de volgende beleidsterreinen besproken:

- Klimaatadaptatie
- Energietransitie en -infrastructuur
- Herstelmaatregelen gebouwde omgeving
- Emissieloze mobiliteit
- Circulaire economie
- Lokale betrokkenheid en natuurinclusieve ontwikkelingen

Binnen Nederland verschilt de impact van de coronacrisis sterk en de noodzaak van economisch herstel zal dus ook per regio verschillen. Datzelfde geldt voor de (financiële) mogelijkheden die provincies en gemeenten hebben om herstelbeleid te voeren. Het Rijk zou daarom regionale en lokale herstelprogramma's moeten stimuleren en ondersteunen, bijvoorbeeld in de vorm van cofinanciering of aanpassingen van wet- en regelgeving. Hetzelfde geldt voor private investeringen in groen herstel die vragen om overheidsinzet of publiek-private samenwerking (10).

Lokman, programmamanager van Sustainable Energy and Environment (SEE) hoopt, net zoals Jonker, dat we straks terugkijken op een gamechanging periode (22); “Paradoxaal genoeg zullen we misschien ooit nog eens op het dodelijke coronavirus terugkijken als *gamechanger*, op weg naar een nieuwe manier van leven. Je ziet het ook al bij het online onderwijs, met een nieuwe manier van leren; waarom dan niet ook op ecologisch vlak een machtige sprong vooruit gemaakt?”

De stip op de horizon is gezet, maar de trein moet nog worden opgebouwd om hem rijdend én in de goede richting te krijgen.

5.1 Klimaatadaptatie

Voor de bekostiging van klimaatadaptatie en energietransitie maakt het kabinet middelen vrij (30). In 2020 bedraagt het totaal aan Klimaatakkoord-middelen uit het regeerakkoord en de Miljoenennota €490 miljoen (naast het Deltafonds).

Het Planbureau voor de Leefomgeving adviseert het kabinet klimaatadaptatie nú mee te nemen in het herstelbeleid, dit voorkomt hoge(re) kosten later. Hierbij zien zij ruimte als een belangrijke sleutel in adaptatie. Als investeringen niet-klimaatbestendig worden gedaan en als met de komende miljardeninvesteringen in de ruimtelijke inrichting niet of onvoldoende wordt geanticipeerd op de verwachte klimaatverandering, zullen klimaatschades blijven toenemen en zijn de maatschappelijke risico's groot (27).

Klimaatadaptatie is ook een van de beleidsterreinen die genoemd wordt in het Rli rapport “groen uit de crisis”. Als de overheid een investering in onderhoud en instandhouding verbindt met eisen op het punt van klimaatadaptatie, circulariteit en emissiereductie, biedt deze opgave niet alleen kansen voor het creëren van extra werkgelegenheid, maar ook voor het doorpakken met verduurzaming.

Onderstaande figuur uit het rapport van de Rli (10) geeft een aantal maatregelen weer, inclusief een overzicht van de mate van impact op een vijftal gebieden. De mate van impact is weergegeven in groene “buttons”. Hoe groter de button is afgebeeld, hoe beter:

- de grootste staat voor *goed* (= er is sprake van een positieve bijdrage van de maatregel aan het betreffende criterium)
- de middelste voor *voldoende* (= de maatregel draagt deels bij aan het betreffende criterium)
- de kleinste staat voor *matig* (= het is onzeker of de maatregel bijdraagt, maar hij werkt het in ieder geval niet tegen).

Figuur 1: maatregelen voor klimaatadaptatie

De Rli verwacht van de meeste klimaatadaptatiemaatregelen een goede bijdrage aan verduurzaming. De bijdrage aan sociale rechtvaardigheid van maatregelen zal volgens de Rli groter zijn wanneer zij de publiek gedeelde leefomgeving robuuster maken.

Klimaatadaptatie dient ook in combinatie met de inrichting van natuur bekeken te worden. Natuur is meer een provinciale aangelegenheid en is apart besproken in hoofdstuk 6.3.

5.1.1 Ondersteunende documenten klimaatadaptatie

De Rijksoverheid is zich van de opgave klimaatadaptatie bewust en ziet voor zichzelf een actieve regierol weggelegd. Er zijn al een aantal ondersteunende documenten opgesteld:

- Routekaart Groen Gas,
- de Kabinetsvisie Waterstof,
- de Rijksvisie marktontwikkeling energietransitie en
- de kabinetsvisie op de basisindustrie (Tweede Kamer 2020).

De Provincie Noord-Holland heeft begin 2020 een Notitie bouwstenen klimaatadaptatie opgesteld, met een overzicht aan acties en huidige projecten ([link](#)). Ook de Provincie Utrecht heeft recent een programma klimaatadaptatie opgesteld: op weg naar een klimaatbestendig Utrecht, waarin huidige projecten zijn opgenomen ([link](#)).

Mogelijk dat een van deze documenten ondersteunend kan zijn bij een investeringsaanvraag.

5.1.2 Impulsregeling Klimaatadaptatie

De verwachting is dat vooral gemeenten onvoldoende middelen zullen hebben om hun klimaatadaptatie-inzet te kunnen financieren. Extra ondersteuning van gemeenten door het Rijk kan de versnelling van de (ruimtelijke) klimaatadaptatie toch op gang brengen.

Vanaf 1 januari 2021 (tot eind 2023) kunnen gemeenten, provincies en waterschappen gebruikmaken van de Impulsregeling klimaatadaptatie vanuit het Deltafonds. Via deze regeling kunnen regio's een bijdrage van het Rijk krijgen voor klimaatadaptatiemaatregelen. Hiervoor is 150 tot 250 miljoen euro beschikbaar. Om het bedrag eerlijk over de werkregio's te verdelen, gebruikt het ministerie van I&W een verdeelsleutel op basis van inwoneraantal en oppervlakte. De adaptatiemaatregelen dienen bij te dragen aan het verminderen van de kwetsbaarheid van gebieden voor wateroverlast, droogte of de gevolgen van overstromingen. Hierbij kan ook gedacht worden aan een grotere afvoercapaciteit van bijvoorbeeld het riool of watersysteem.

5.2 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

Maatregelen die onder Klimaatadaptatie vallen zijn zouden mogelijk breder getrokken dienen te worden dan alleen het Media Park, bijvoorbeeld in samenwerking met de gemeente Hilversum. De Rli noemt onder andere onderstaande maatregelen, die voor de Mediastad zouden kunnen gelden:

- Investeren in onderhoud en instandhouding van weginfrastructuur in combinatie met eisen voor circulariteit, emissiereductie en klimaatadaptatie.
- Investeren in groen in de stad
- Droogtebestrijding door aanleg van natuurlijke buffers en retentiebekkens

Bij investeren in groen in de stad, kan ook gedacht worden aan groene daken of groene wanden. Dit kan wel een optie zijn voor het Media Park, echter zijn zonnepanelen op de daken waarschijnlijk een efficiëntere investering.

Een aanvraag voor de impulsregeling klimaatadaptatie kan worden gedaan via de werkregio Amstel, Gooi en Vechtgebied binnen het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Volg de [link](#) voor meer informatie over de voorwaarden.

5.3 Energietransitie en -infrastructuur

Een van de maatregelen die het kabinet heeft aangekondigd op Prinsjesdag is de CO₂ heffing voor de uitstoot van CO₂ door de meest vervuilende industrie. De ambitie om de CO₂-uitstoot in 2050 met 95% te reduceren ten opzichte van 1990, vraagt echter om grote aanpassingen in onze energie-infrastructuur. Het gaat om energie-infrastructuur voor de gebouwde omgeving, maar ook om energie-infrastructuur die nodig is voor de verduurzaming van de energie-intensieve industrie (10). De RLI adviseert het Rijk nú een versnelling in de uitvoering aan te jagen, zodat de energie-infrastructuur vooruitlopend op de transities kan worden aangepast.

Het kabinet is momenteel bezig met de vastlegging van het Programma Energie Hoofdstructuur, wat de ruimtelijke planning van de energie-infrastructuur zal bepalen. Een startnotitie is beschikbaar ([link](#)), deze bespreekt vraagstukken en visies rondom de thema's elektriciteit, (brand)stoffen en warmte. In deze notitie zijn nog geen maatregelen opgenomen.

De inpassing van duurzame energie vindt per regio plaats in de Regionale Energie Strategieën (RES'en). Tevens dient per gemeente een transitievisie Warmte opgesteld te worden (afgestemd in de RES'en). Een toelichting volgt verderop in dit hoofdstuk.

Naast de aandacht voor windmolens is er een voorkeursvolgorde voor zonne-energie vastgesteld. De grootste voorkeur gaat uit naar zonnepanelen op daken en gevels van gebouwen. Gemeenten krijgen via het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) de bevoegdheid om het duurzaam gebruik van daken van gebouwen die niet al onder de landelijke energiepresentatie-eisen vallen te verplichten (27).

Maatregelen die de Rli voor een toekomstbestendige energie-infrastructuur bespreekt:

Figuur 2 Maatregelen voor een toekomstbestendige energie-infrastructuur

5.3.1 Regeling Energie-investeringsaftrek

Een al bestaande regeling die bij dit beleidsterrein past is de regeling Energie-investeringsaftrek voor ondernemers. Bij investering in energiezuinige technieken en duurzame energie kan men 45% van de investeringskosten aftrekken van de fiscale winst. Voor 2020 is er een budget van € 147 miljoen (13). Belangrijk is dat de investering voldoet aan een van de omschrijvingen op de Energielijst ([link](#)). Op deze lijst staan tal van mogelijkheden, wat voorbeelden:

- Investeren in gebouwen op het gebied van energiebesparing, verwarmen, koelen, ventileren, isoleren, (led)verlichten, het gebruik afvalwarmte.
- Investeren in duurzame energie, als duurzame electriciteitsopwekking, duurzame warmte of conversie.

5.3.2 Regionale EnergieStrategie (RES)

Naar aanleiding van de Nederlandse invulling van het Klimaatakkoord is Nederland ingedeeld in 30 energieregio's (bestaande uit waterschappen, provincie en gemeenten, een overzicht is te vinden via bron 23). De regio's dienen mee te denken over het terugbrengen van 35 terawattuur hernieuwde energie op het land. Zij dienen te onderzoeken waar en hoe het best duurzame elektriciteit op land (wind en zon) opgewekt kan worden en welke warmtebronnen te gebruiken zijn, zodat wijken en gebouwen van het aardgas af kunnen. De resultaten van deze onderzoeken worden vastgelegd in een concept regionale energie strategie (RES). Op dit moment is het indienen van RESsen uitgesteld naar 1 oktober 2020. Bovendien moet elke gemeente in 2021 een transitievisie warmte hebben opgesteld (inclusief energiebesparing) met een tijdspad voor het aardgasvrij maken van de wijken.

Ideeën uit al gereed zijnde concept-RESsen die mogelijk toepasbaar zijn op het Media Park:

- Zonnepanelen op bedrijfsdaken
- Zonnepanelen op overdekte parkeergarages
- Zonneprojecten op P&R locaties (in combinatie met laden van elektrische mobiliteit)
- Zonnepanelen in geluidschermen
- Onderzoek naar (andere) warmtebronnen

Hilversum valt onder de regio Noord-Holland-Zuid met inbegrip van Amsterdam, waarbij Amsterdam los ook een concept-RES opgeleverd ([link](#)). In het RES van Amsterdam wordt aangegeven dat “bedrijven ook steun krijgen om hun daken te benutten”. In het RES van Noord-Holland-Zuid staan de geijkte maatregelen, met een advies van Liander om “goed te kijken of er mogelijkheden zijn om de opwek meer te verplaatsen richting de stations waar nog teruglevercapaciteit beschikbaar is”

Eigenlijk staat er weinig vernieuwends in de RESsen die nu al gepubliceerd zijn. Alle regio's maken een combinatie van zonnepanelen en wind. Waarbij ook wordt opgemerkt dat het om een combinatie zou moeten gaan, en de opbrengst van zonnepanelen op daken of van investeringen in wind en zonnepanelen nog matig is. In vrijwel alle plannen is beoogd bedrijfsdaken te gebruiken voor het opwekken van energie mbv. zonnepanelen. Dit is ook conform het Nederlands beleid.

5.3.3 Bestaande en vernieuwde regelingen energie

Het bedrijfsleven is een belangrijke partner op weg naar een CO₂-vrij energievoorziening. De volgende regeling zijn beschikbaar voor het investeren in duurzame energie:

- *Stimuleren Duurzame Energieproductie (SDE+)* voor grotere energieprojecten als aardwarmte en zonneparken is verder uitgebreid naar de *SDE++* (meer technische mogelijkheden). De SDE++ is open van dinsdag 24 november, 9.00 uur tot donderdag 17 december, 17.00 uur. Er is een budget van € 5 miljard beschikbaar. De rangschikking van SDE++-aanvragen wordt bepaald door de subsidiebehoefte per ton CO₂, de indiening van aanvragen is gefaseerd op 4 subsidiebehoefteplafonds. De maximale subsidie-intensiteit waarop SDE++-technieken in 2020 aanspraak kunnen maken, is € 300 per ton CO₂. Kijken voor meer informatie op: <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/sde>
- De *Subsidie hernieuwbare energie (HER+)* is voor slimme technieken die bijvoorbeeld opwekking en opslag combineren of bijdragen aan slimme netwerken (smart grids). Een HER+ project moet leiden tot CO₂ reductie in 2030, én de besparing moet groter zijn dan de subsidie die is aangevraagd. Investeringen in zonne-energie en warmtepompen vallen binnen de regeling. De subsidieregeling HER+ is open van 1 september 2020, 09:00 uur tot en met 31 maart 2021, 17:00 uur. Budget is € 30 miljoen (nog ruim 28 miljoen beschikbaar op dit moment). Voor meer informatie: <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/hernieuwbare-energietransitie>

- Er is *energie-investeringsaftrek (EIA)* mogelijk voor ondernemers die investeren in energiebesparende bedrijfsmiddelen of duurzame energietechniek. Voor die investeringen kan 45% van de investeringskosten worden afgetrokken van de fiscale winst. Voor meer informatie: <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/eia>
- De *ISDE subsidie* (tot 2500 euro) is beschikbaar voor de aanschaf van warmtepompen of zonneboilers. Deze regeling is voor zowel particulieren als ondernemers beschikbaar. Meer informatie: <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/isde/zakelijke-gebruikers> De ISDE-subsidie is aan te vragen tot en met 31 december 2020, 17.00 uur.
- Een alternatief om aan te denken is de *regeling WBSO* (wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk). In de reader “Effecten coronacrisis op de energietransitie” wordt gesproken over uitbreiding van de WBSO regeling. “We zouden bedrijven kunnen stimuleren in onderzoek en ontwikkeling van nieuwe en verbeterde diensten en producten ten bate van de energietransitie. Veel bedrijven hebben de ideeën op de plank liggen, maar hadden nooit tijd, geld en mensen om die goed uit te werken” (14). De WBSO regeling is met name gericht op R&D projecten, maar er is ook een voordeel opgenomen voor startende ondernemers.

5.4 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

De grootste kans binnen dit beleidsterrein is het opnemen van zonnepanelen op de grootste daken op het Media Park. In een eerder onderzoek is doorgerekend dat zonnepanelen op alle daken van het Media Park 3.000 MWh per jaar aan stroom zouden kunnen opwekken. Voor de meeste daken is nu reeds SDE+ subsidie aangevraagd en verkregen, maar op de grote daken zijn de zonnepanelen nog niet geïnstalleerd. Er zijn nog aanvraagmogelijkheden voor overdekte parkeerdekken.

Maar er zijn ook andere mogelijkheden waaraan gedacht kan worden, bijvoorbeeld het renoveren van het warmte/koudenet op het Media Park, waar de meeste gebouwen op zijn aangesloten, het hergebruiken van afvalwarmte, onderzoek en/of aanschaf van warmtepompen. Renovatie van het warmte/koudenetwerk biedt grote verduurzamingskansen omdat daarmee de verwarming en koeling van duizenden werkplekken ineens gerealiseerd kan worden. En natuurlijk heeft voor deze renovatie enkele jaren geleden eens een bedrag van 15mln euro genoemd. Maar met een renovatie van de klimaatbehandelingsinstallaties in de gebouwen zelf bedraagt dit waarschijnlijk een veelvoud.

De uitbreiding van de WBSO-regeling zou interessant kunnen zijn voor het inschakelen van start-ups die onderzoek doen naar circulaire mogelijkheden op het Media Park, zoals de ontwikkeling van een energie-opwekkende studiovloer.

5.5 Herstelmaatregelen gebouwde omgeving

Investering in nieuwbouw (woningen) is een veel besproken onderwerp in alle rapporten, en wordt hieronder kort besproken. De focus in deze paragraaf ligt op de ontwikkelingen en mogelijkheden rondom het verduurzamen van bestaande gebouwde omgeving.

Het rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving geeft aan dat investeringen in de gebouwde omgeving, zoals woningisolatie of schone energie-infrastructuur, de nationale economie kunnen stimuleren en tegelijkertijd zicht bieden op de reductie van emissies. Bovendien hebben dergelijke overheidsinvesteringen een hoog rendement, doordat ze de kosten van de energietransitie verlagen (27).

5.5.1 Versnellen woningbouw

De achterblijvende omvang van de woningvoorraad vormt een urgente opgave in de leefomgeving. Sommige regio's staan voor de uitdaging om een plancapaciteit van 130 procent van de woningbehoefte tot 2030 te behalen. Programma's Verstedelijking en Wonen zullen nader invulling moeten geven aan een gezamenlijke aanpak van Provincies en gemeenten op dit gebied.

Om de klap voor de bouw en aanverwante sectoren in de coronacrisis op te vangen, is het kansrijk om te investeren in de woningbouwproductie, mits er duurzaam wordt gebouwd.

Het ministerie BZK heeft een aantal maatregelen vastgelegd in een kamer brief ten behoeve van het doorbouwen tijdens de Coronacrisis (31). Er is voor de woningbouwimpuls 1 miljard euro gereserveerd in de periode tot en met 2023 om vooral betaalbare woningen voor starters en mensen met een middeninkomen los te trekken. Om juist nu ook een woningbouwimpuls te geven is voor 2020 al 50 miljoen extra beschikbaar gemaakt. Gemeenten krijgen de prikkel om bouwvergunningen spoedig af te blijven geven, snel te starten met de woningbouw, en zo de impact van corona te mitigeren. In een eerste ronde zijn al voor 27 woningbouwprojecten de investeringsaanvragen goed gekeurd, zo ook voor de Metropoolregio Amsterdam (MRA) voor het bouwen van ruim 13.500 woningen. Vanaf 26 oktober as. kunnen gemeenten projecten indienen voor de tweede ronde ([link](#)). Impulskamers kunnen bij impulsaanvragen ondersteunen.

Andere maatregelen zijn bijvoorbeeld gericht op tijdelijke stimulans huisvesting van kwetsbare groepen, beschikbaar houden van grond, innovatieregeling verduurzaming mobiele werktuigen in de bouwsector. Deze zijn na te lezen in bron 31. Ook de Rli heeft een aantal aanvullende maatregelen voorgesteld, zoals het instellen van een (tijdelijk) woningbouwfonds om knelpunten in de woningbouw weg te nemen of het stimuleren van experimenten ter versnelling van het bouwproces, bijvoorbeeld door toepassing van tijdelijke, verplaatsbare woningen (zie verder bron 10).

Provincies en gemeenten denken ook na over innovatieve manieren om de woningbouw te versnellen. De komende tien jaar moeten bijvoorbeeld in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) nog 175.000 woningen gebouwd worden, waarbij samenhang met het karakter van de regio niet uit het oog verloren moet worden. Een alternatief is bijvoorbeeld modulair bouwen, waarbij elders in het land in een fabriek delen van een woning worden gemaakt die op de bouwplaats in elkaar worden gezet. De voorgestelde maatregelen door het Rli zouden hierbij kunnen ondersteunen.

5.5.2 Verduurzaming gebouwde omgeving

Een groot deel van de bestaande gebouwde omgeving zal moeten worden aangepast met het oog op de energietransitie. Het energiepositief maken van woningen kan in principe gefinancierd worden uit de energiebesparing en daarmee een lagere elektriciteitsrekening voor de bewoner.

In het geval van bedrijfsgebouwen gaat het om isolatie van gebouwen om de energie-efficiëntie te verbeteren en om plaatsing van zonnepanelen op daken van gebouwen om hernieuwbare energie op te wekken.

De Rli ziet vooral mogelijkheden als er relatief snel grote volumes kunnen worden gemaakt, zoals bij aanpassingen aan maatschappelijk vastgoed en woningen in corporatiebezit. De overheid kan een impuls geven aan verduurzaming van bestaande bouw door de huidige maatregelen te intensiveren en aan te vullen met nieuwe maatregelen.

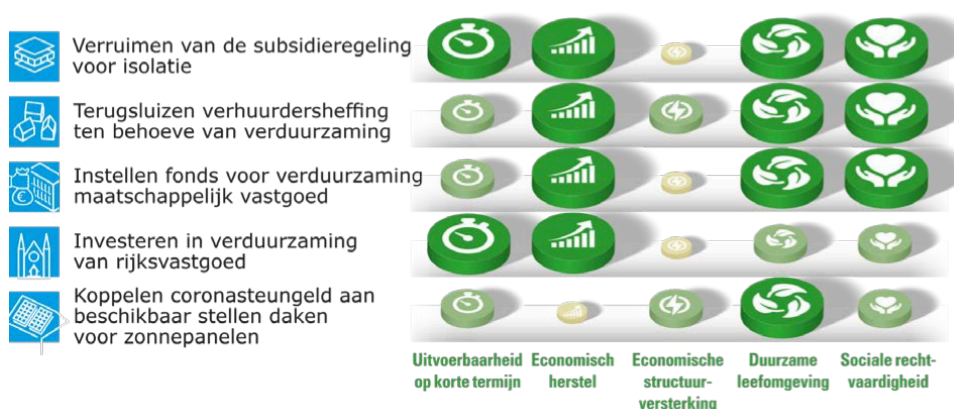
Uit onderzoek van Enpuls is gebleken dat zonnepanelen op bedrijfsdaken het meeste rendement opleveren. Voor hun berekening vergeleken de onderzoekers de winst per opgewekte megawatt van de drie locaties van zonnepanelen over een periode van 25 jaar. In deze vergelijking zijn

zonnepanelen op bedrijfsdaken maatschappelijk gezien de beste optie met een winst van 5 miljoen euro per megawatt, op de voet gevolgd door zonneweides (4,7 miljoen euro per MW) en zon op particulier dak (4,5 miljoen euro per MW) (25).

Het grootschalig plaatsen van zonnepanelen kan in principe gefinancierd worden uit de opbrengst van de opgewekte elektriciteit. Daarnaast maakt het nieuwe subsidie-instrument SDE++ zonprojecten op bedrijfsdaken aantrekkelijker (zie eerder besproken).

Verder is een interessante maatregel de tijdelijke verhoging vergoeding van isolatiekosten. De regeling Stimulering energiebesparing eigen huis (SEEH-regeling) is gericht op isolatie op particuliere woningen. Het subsidiepercentage wordt vanaf 1 juni tot 31 december 2020 tijdelijk verhoogd naar ongeveer 30%. Dit geldt echter niet voor bedrijfspanden.

Maatregelen die de Rli in haar rapport bespreekt:

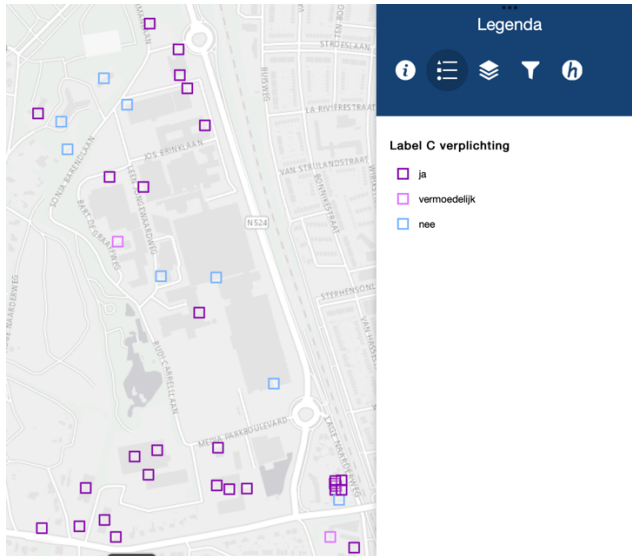
Figuur 3: Maatregelen voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving

5.5.3 Energie-label C

Nu er extra maatregelen beschikbaar zijn voor de gebouwde omgeving, is het ook zinvol in het achterhoofd te houden dat per 1 januari 2023 elk kantoorgebouw groter dan 100 m² minimaal energielabel C moet hebben ([link](#)). Indien het gebouw het per 1 januari 2023 niet aan de eisen voldoet, mag het niet meer als kantoor gebruikt worden, een verplichting die in het Bouwbesluit 2012 staat.

De Rijksoverheid streeft naar een energieneutraal gebouwde omgeving in 2050.

De Energiebesparingsverkenner kantoren ([link](#)) geeft inzicht in mogelijke besparingsopties. Daarnaast geeft de verkenner inzicht in de investeringskosten, de jaarlijkse besparing op energiekosten, de terugverdientijd en het milieueffect, uitgedrukt in CO₂-reductie per m² (bruikbare informatie in herstelplannen).

Voor het Media Park zijn per juli 2020 de gebouwen in deze plattegrond ([link](#)) geïdentificeerd voor de label-C verplichting. Een aantal van deze gebouwen heeft reeds label-C of beter, een aantal niet. Grote gebouwen zoals het Studiocentrum en het Decorcentrum vallen nog niet onder de verplichting omdat het vloeroppervlak voor minder dan 50% uit kantoorruimte bestaat.

5.5.4 Investeren in milieuvriendelijke technieken

Indien men op het Media Park wil investeren in isolatie of andere milieuvriendelijke technieken kan er gebruik worden gemaakt van de MIA (Milieu-InvesteringsAftrek) en/of de Vamil (Willekeurige afschrijving milieu-investeringen). Met de MIA kan een investeringsaftrek oplopen tot 36% van het investeringsbedrag, welke bovenop de gebruikelijke investeringsaftrek komt. Met de Vamil kan 75% van de investeringskosten worden afgeschreven.

Een belangrijke voorwaarde is dat de milieuvriendelijke techniek of het bedrijfsmiddel voldoet aan de eisen van een omschrijving op de Milieulijst ([link](#)). Naast isolatie is bijvoorbeeld ook het bufferen/opvangen van regenwater, regenwaterinstallaties, voorzieningen tbv hergebruik of recycling, een vegetatiedak, een muurbegroeiingssysteem, infiltratiesysteem een mogelijkheid op te voeren.

5.5.5 Warmtenet

Stimulering van het aanbod van collectieve warmtenetten is een ook een mogelijkheid. Binnen het kader van een nieuwe Warmtewet 2.0 kunnen warmtenetten worden gefinancierd op basis van hun werkelijke kosten. In de huidige Warmtewet ([link](#)) is een warmteleverancier nog niet verplicht om verbruikers aan te sluiten. Waarschijnlijk gaat dit wel gelden in de Warmtewet 2.0.

Verwacht wordt dat de Warmtewet 2.0 duurzaamheidseisen bevat voor de opwekking en levering van warmte. De inwerkingtreding van de Warmtewet 2.0 staat gepland voor 1 januari 2022.

5.6 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

Binnen dit beleidsterrein zijn er veel mogelijkheden voor de Mediastad.

Kort zijn enkele nieuwe maatregelen besproken ten behoeve van de versnelling van de woningbouw. Verder ligt de focus op de huidige gebouwde omgeving.

De voorstellen die passend zijn voor het Media Park sluiten nauw aan bij het beleidsterrein klimaatadaptatie, zoals het plaatsen van zonnepanelen op de bedrijfsdaken. Ook het duurzaam realiseren van tijdelijke woonruimte is wellicht een kans in het licht van de wens om short-stay voorzieningen te faciliteren.

Een advies dat de Rli binnen dit terrein geeft is de volgende: “Ondernemers zouden de mogelijkheid moeten krijgen om meer Coronasteungeld aan te vragen als zij hun daken (waar mogelijk) beschikbaar stellen voor het plaatsen van zonnepanelen. Een dergelijk project kan tevens de werkgelegenheid (tijdelijk) stimuleren. Mogelijk heeft een project als deze een positiever effect op de sociale rechtvaardigheid dan andere maatregelen, wat ook iets is om mee te nemen in de overwegingen over groene herstelmogelijkheden (27)”.

Tevens is het investeren in milieuvriendelijke technieken ook een kans voor de diverse gebouweigenaren op het Media Park, zeker als in ogenschouw genomen wordt dat alle kantoren van 100 m² of meer op 1 januari 2023 moeten zijn voorzien van energielabel C. In die aanpassing kan het met de duurzaamheidsfondsen die genoemd zijn, en de vereiste criteria, verstandig zijn om direct door te pakken naar nog betere energielabels.

5.7 Emissieloze mobiliteit

Om broeikasgasemissies uit personenvervoer en transport te verminderen zijn ingrijpende veranderingen nodig. De beschikbaarheid van voldoende oplaadpunten is een cruciale succesfactor om ervoor te kunnen zorgen dat vanaf 2030 alleen nog emissieloze auto's verkocht kunnen worden. Het versneld aanleggen van een landsdekkende laadinfrastructuur kan hierbij helpen en het zorgt op korte termijn voor extra werkgelegenheid. Daarnaast kan het bevorderen van fietsen en wandelen bijdragen aan minder emissies én een betere gezondheid. De impuls die de COVID-19-crisis heeft gegeven aan deze laatste vormen van mobiliteit kan worden benut om het aandeel daarvan in de mobiliteitsmix blijvend te vergroten (10).

Maatregelen die de Rli bespreekt:

Figuur 4: Maatregelen voor emissieloze mobiliteit

De uitvoerbaarheid van bovengenoemde maatregelen is volgens de Rli goed, maar alleen voor zover de benodigde technologieën al beschikbaar zijn. Bij het stimuleren van de vraag naar elektrische auto's en fietsen is nog onzeker of de producenten voldoende capaciteit hebben om in een grotere vraag te voorzien. De bijdrage aan economisch herstel is bij deze maatregelen veelal goed, doordat de vraaguitval als gevolg van de coronacrisis wordt gecompenseerd en doordat er extra werkgelegenheid ontstaat, onder andere in de retailsector. Wat de bijdrage van de maatregelen aan economische structuurversterking betreft oordeelt de Rli gunstiger over de maatregelen naarmate ze de kennis, kunde en innovatie in technieken waar wereldwijd vraag naar is, sterker stimuleren. Alle maatregelen leveren naar verwachting een positieve bijdrage aan de reductie van CO₂-, stikstof- en fijnstofuitstoot en daarmee aan verduurzaming. De mate waarin ze dat doen is afhankelijk van de omvang van de betreffende mobiliteitsmarkt. Vanwege de breed

gedeelte duurzaamheidsvoordelen beoordeelt de raad de sociale rechtvaardigheid van de meeste maatregelen als goed (10).

5.7.1 Laadinfrastructuur

De Nationale Agenda Laadinfrastructuur is gericht op het realiseren van voldoende laadinfrastructuur. In deze agenda is o.a. opgenomen dat iedere Nederlandse gemeente eind 2020 een integrale visie op de laadinfrastructuur vaststelt. De nationale agenda Laadinfrastructuur is beschikbaar via www.klimaatakkoord.nl.

Specifiek voor het Media Park geldt dat het aantal te laden auto's sterk toe zal nemen door de concentratie van auto's op de parkeerdekken. De laadpieken die hierdoor ontstaan kunnen opgevangen worden door de laadinfrastructuur uit te rusten met accu-capaciteit. Door het laden van bufferaccu naar autoaccu kan de laadtijd sterk verkort worden. En door de bufferaccu's wordt het stroomnet minder belast. Deze laadinfrastructuur vereist een hele andere inrichting dan de laadinfrastructuur in woonwijken, die veel minder op piekbelasting gestuurd hoeft te worden, maar veelal op brede beschikbaarheid. Voor de media-industrie is juist de piekbelasting van belang vanwege de vereiste van operationele beschikbaarheid van het materieel.

5.7.2 Mobiliteit

De SER heeft in juni 2020 een adviesrapport uitgebracht "mobiliteit en de coronacrisis", inhoudelijk opgesteld door de Denktank Coronacrisis (12). In de herstartfase na Corona hebben zij adviezen opgesteld voor o.a. thuiswerken, arbeidstijdenaanpassing en stimulering van de tweewieler, hieronder kort toegelicht.

5.7.2.1 Thuiswerken

Thuiswerken biedt kansen, maar kent ook risico's. De kansen bestaan uit het beter kunnen combineren van werk en privé, een hogere productiviteit, meer autonomie en minder stress. Maar kent ook negatieve effecten: in situaties waar het thuiswerken niet kan worden afgewisseld met werkdagen op het werk, of de thuissituatie thuiswerken niet of minder goed mogelijk maakt, zoals bij werkenden met zorgtaken. Hierdoor kunnen fysieke en psychosociale risico's ontstaan waar werkenden lichamelijke of mentale klachten door kunnen ontwikkelen. Ook de sociale cohesie van een bedrijf en de arbeidsproductiviteit kunnen door thuiswerken nadelig worden beïnvloed.

Positieve en negatieve effecten dienen goed gemonitord te worden, en randvoorwaarden dienen geschapen te worden om de positieve effecten te versterken en de negatieve effecten te verminderen. Denk hierbij aan de ontwikkelingen van werkhubs in de woonplaats, verbeteren van internetverbindingen en andere technologische thuismogelijkheden, kinderopvang en andere vormen van dagarrangementen en een werkkostenregeling (12).

5.7.2.2 Aanpassing arbeidstijden

Om deze piekbelasting te voorkomen, zouden werkenden hun arbeidstijden meer over de dag kunnen spreiden, zodat de begin- en eindtijden van hun arbeid ertoe leiden dat zij niet in de spits hoeven te reizen. De Rli adviseert werkgevers en werknemers om het gesprek aan te gaan over de mogelijkheden om arbeidstijden te spreiden.

5.7.2.3 Stimuleren tweewielers

In de stad zal de rol van de privé-auto beperkt worden en meer worden ingezet op meer fietsen, beter OV en meer gebruik van deelauto's. Voor het stimuleren van de tweewielers zijn verschillende opties denkbaar:

- via belastingvoordeel of subsidie bij de aanschaf van een (elektrische) fiets of een elektrische scooter (milieuvriendelijkheid belangrijk uiteraard);
- via een reiskostenvergoeding voor de kilometers met de fiets;
- publieke campagnes (gebruik goede voorbeelden);
- onderzoeken en verbeteren van het fietsverkeer in stedelijk gebied en investeren in fietspaden en snelfietsroutes om fietsgebruik te stimuleren. Provincies en stadsregio's hebben een groot aantal snelfietsroutes in de planning. Een Rijksbijdrage zorgt voor versnelling van de realisering en een verdere kwaliteitsverbetering;
- de aanschaf van een geavanceerde fiets om grotere afstanden af te kunnen leggen kan eenvoudiger en betaalbaarder door een nieuwe leaseregeling;
- voldoende en goed bereikbare fietsenstallingen is nodig.

Het Media Park zou zeer geschikt zijn om een deelauto dienst op te zetten. Hiervoor zijn enkele opties verkend, met deelauto's van de Gemeente, maar er zijn ook mogelijkheden om verhuurbedrijven een beschikbaarheidsgarantie te laten verzorgen in combinatie met de pool van auto's die bestaande bedrijven op het Media Park aanhouden.

5.7.3 Verstedelijkingsstrategie

In de Nationale Omgevingsvisie is naast de investering in woningbouw ook benoemd de ontwikkeling van de Verstedelijkingsstrategie voor de regio Utrecht. Deze wordt ontwikkeld als onderdeel van het Gebiedsgericht Bereikbaarheidsprogramma UNED en is een bouwsteen voor de Omgevingsagenda Noordwest, waaronder Hilversum ook valt.

Tevens wordt geadviseerd een actieve en samenhangende aanpak van de versterking voor het stedelijk groen te ontwikkelen, bijvoorbeeld door een stedelijk groenfonds waarin private en publieke financiële stromen worden gebundeld.

5.8 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

Maatregelen binnen dit beleidsterrein passen bij de ideeën die nu waarschijnlijk reeds geïnterpreteerd zijn, maar kunnen mogelijk ook verder uitgebreid of concreter kunnen worden gemaakt. Denk hierbij aan opschalen van oplaadcapaciteit, bufferaccu's, deelauto's, leenauto's, (leen)fietsen, elektrische scooter/fiets, emissieloze auto's en/of meer fietsroutes of wandelpaden aanleggen.

Thuiswerken (nu en in de toekomst) zou ook een plaats kunnen krijgen in dit beleidsterrein.

5.9 Circulaire economie

De economie van de toekomst is duurzaam, circulair, kennisintensief en internationaal concurrerend (30). Een optimale afstemming van wonen, werken en verplaatsen in en bij de

steden en een goed vestigingsklimaat in alle regio's zijn belangrijk. In de Nationale Omgevingsvisie wordt op dit gebied richting gegeven aan de regio's:

- Ontwikkelen van Regionale Strategieën Circulaire Economie door Rijk en medeoverheden.
- Reserveren van ruimte voor de transitieovergang van lineaire naar circulaire productieprocessen.
- Reserveren van extra ruimte voor duurzame vormen van vervoer in ruimtelijke plannen.
- De Miljoenennota 2020 noemt infrastructuur als een van de terreinen die in aanmerking komt voor het investeringsfonds (Groeistrategie voor Nederland op de lange termijn, TK 2019-2020, 29696-7).

Op Prinsjesdag werd bekend dat het ministerie van I&W in 2021 eenmalig € 40 miljoen vrijmaakt voor nieuwe technieken of uitvindingen voor de circulaire economie. Het gaat om het uitvoeringsprogramma *Circulaire Economie* 2021-2024. Dit geld is beschikbaar voor uitvoeringskosten op het gebied van stimulering van sociale en productinnovaties, stimulering kennisontwikkeling, opschaling van (bijna-)marktrijpe technieken. Denk bijvoorbeeld aan producten die ontworpen worden op een manier dat de onderdelen makkelijk uit elkaar gaan. Zodat de losse onderdelen of grondstoffen hergebruikt kunnen worden. Ook kunnen ondernemers hulp krijgen om hun bedrijf (meer) circulair te maken.

Het kabinet wil graag dat Nederland in 2030 50% van de gebruikte materialen zoveel mogelijk hergebruikt. En afval zoveel mogelijk tot bruikbare grondstof verwerkt.

Het uiteindelijke doel is dat Nederland in 2050 volledig circulair is. Een economie zonder afval, waarbij alles draait op herbruikbare grondstoffen. Meer informatie:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/circulaire-economie/nederland-circulair-in-2050>

5.10 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

Er is in 2018 reeds door een projectteam Circulaire economie Gooi & Vechtstreek een regionale strategie circulaire economie opgesteld. Samen met deze projectgroep kan gekeken worden of er extra mogelijkheden zijn nu er extra geld beschikbaar komt binnen het uitvoeringsprogramma Circulaire Economie.

Verder zou binnen de Mediastad dan wel het Media Park wellicht een projectgroep/kennisnetwerk gestart kunnen worden voor het uitwisselen van kennis en ervaring rondom circulaire initiatieven ter lering en verdere ontwikkeling.

Op het Media Park zou de kringloop van grond- en afvalstoffen in kaart gebracht kunnen worden om te bekijken waar er winst te behalen is. Hier is reeds mee gestart, en er zijn drie richtingen uitgewerkt. Hier zou nieuwe energie in gestoken moeten worden om deze drie richtingen uit te werken en te implementeren en te komen tot een integraal afvalverwerkingsplan voor alle gebruikers van het Media Park.

5.11 Engagement en natuurinclusieve ontwikkelingen

In veel herstelplannen wordt gesproken over aansluiting bij de (lokale) bevolking voor projecten om draagvlak te vergroten en om de projecten te laten aan te sluiten bij (nieuwe) collectieve waarden.

Er wordt wel gezegd dat zonder publieke steun elk klimaatplan ten dode is opgeschreven (3). Een voorbeeld is de petitie die rondgaat voor een groen Europees herstelplan ([link](#)). Inmiddels heeft al

meer dan een miljoen Europeanen getekend en wil men 1,5 miljoen handtekeningen verzamelen en aanbieden aan Europese leiders. Draagvlak is een vereiste in de huidige mondige maatschappij.

Hoewel het duidelijk is dat doorgaan op de oude voet geen optie meer is, is de wijze waarop we de transitie vorm moeten geven, en hoe nieuwe samenwerkingsvormen inclusief financiering eruit dienen te zien, nog onontgonnen terrein. Jonker geeft inzage in een aantal mechanismen die mogelijk hier vorm aan kunnen geven (zie bijlage 1). Het Planbureau voor de Leefomgeving bespreekt aandacht voor natuurinclusieve ontwikkelingen.

5.11.1 Natuurinclusieve ontwikkelingen

Een ontwikkeling waar de overheid volgens het Planbureau voor de Leefomgeving op kan inspelen, is dat natuurinclusieve ontwikkelingen steeds vaker een samenspel zijn tussen publieke organisaties, bedrijven én burgers. Oftewel: de inspanningen en investeringen van de overheid, gaan in toenemende mate gepaard met een vermenigvuldigingsfactor (multiplier) vanuit de samenleving en de private sector (27).

Dit vraagt wel meer aandacht voor businessmodellen die investeringen in natuur mogelijk maken doordat ze op termijn bijdragen aan lagere (klimaat)inspanningen en risico's op de langere termijn verminderen. Banken, schade- en zorgverzekeraars zijn hier in toenemende mate bij betrokken en in geïnteresseerd. Ook andere aspecten van brede welvaart, zoals gezondheid, milieudruk en sociale cohesie kunnen hierin worden meegenomen. Zoals gezegd kenmerkt natuurinclusieve ontwikkeling zich steeds meer door nieuwe partnerschappen en nieuwe vormen van samenwerking. De Rijksoverheid kan hier gunstige voorwaarden voor creëren (27).

5.12 Kansen voor het Media Park en de Mediastad

Hilversum en/of het Media Park zou kunnen nadenken hoe 'engagement' of betrokkenheid van burgers, gemeente en overheid opgenomen zouden kunnen worden in nieuwe projecten. Wellicht kunnen de burgers gevraagd worden om ideeën hiervoor of is er een mogelijkheid ze te betrekken bij specifieke projecten.

Specifiek belangrijk voor het Media Park in Hilversum zijn de rol die het Media Park kan spelen in een groene woon- en werkomgeving, en het vraagstuk rond de mobiliteitsdruk. De creatieve industrie in Hilversum levert meer dan 25% van het aantal banen in Hilversum, en zal daarmee een grote mobiliteitsdruk blijven opleveren. Ongeveer de helft van die banen bevindt zich op het Media Park, de andere helft in de stad. Echter forenst ook een groot aantal Hilversum naar werklocaties in omliggende steden, en is ook de mobiliteitsdruk van deze forenzen op de Hilversumse ring substantieel.

Ondanks de verstening in het bebouwde gedeelte, bestaat een groot deel van het Media Park uit natuur. Die natuur kan aangesloten worden op de bestaande omliggende natuur, om omwonenden en werkenden ontspanningsmogelijkheden te bieden.

6 Aanpalende ontwikkelingsgebieden

Drie ontwikkelingsgebieden die ook in de herstelplannen terugkomen, maar minder directe impact hebben het Media Park en de Mediastad, worden hieronder kort besproken, te weten Digitalisering, Onderwijs en Natuurherstel.

6.1 Digitalisering

Tijdens de lock-down hebben we de opkomst van online mogelijkheden gezien, waarbij online vergaderen en online onderwijs de nieuwe norm werden. Zonder de digitale mogelijkheden had de Corona crisis nog een veel heftigere impact gekregen. De Tweede Kamer benadrukt het belang van de digitale technologie in het kamerstuk “Non-paper EU respons digitalisering in herstelstrategie na COVID-19” en ziet naast knelpunten ook veel kansen. Naast groen herstel dient de overheid ook in te zetten op digitaal herstel (wat in lijn ligt met de uitgangspunten van de Europese commissie) en bij voorkeur in synergie.

Het kamerstuk richt zich op de volgende onderdelen van digitaal herstel, en doet daar vervolgens een voorstellen voor op verschillende gebieden. Een selectie hiervan wordt hieronder weergegeven met aandachtspunten tussen haakjes (26):

- Innovatie en technologische soevereiniteit (investeren in Horizon Europe en het Digital Europe Programme (DEP), zoeken naar synergie tussen fondsen en programma's, verbinden van groene en digitale doelstellingen).
- Artificial Intelligence (investeren in AI, AI kan bijdragen aan het “nieuwe” samenleven (zorg robotics, AI Witboek verder ontwikkelen, lerende aanpak voor Europees beleid en samenwerking)
- Gebruik van data en bescherming van persoonsgegevens en privacy (benutten van data, stimuleren datadelen, gecoördineerde eu-samenwerking)
- Platforms (Nederland steunt het beoogde traject van herziening van oa. een ex-ante kader waarbinnen de EU een bevoegdheid kan introduceren voor een toezichthouder om op Europees niveau ex ante in te kunnen grijpen bij platforms met een dermate significante mate van marktmacht dat gebruikers er nauwelijks omheen kunnen en die dus een poortwachterspositie hebben).
- Vaardigheden en digitale inclusie (werkgelegenheid moet zich instellen op de nieuwe situatie, aandacht voor digitale vaardigheden bij omscholing/herscholing, digitaal bewustzijn stimuleren, Digital Education Action Plan voor uitwisseling van best practices, synergie met financieringsprogramma's Erasmus+, Horizon Europe en Digital Europe Programme)
- Digitale connectiviteit (meegroeien van de digitale infrastructuur, investering in samenwerkingsnetwerk)

Uiteindelijk kunnen deze ontwikkelingen binnen de digitalisering ook de energietransitie ondersteunen, bijvoorbeeld gebruik van data kan sneller leiden tot groene innovaties, of samenwerking is mogelijk los van werkplek of woonplaats/land, wat minder verplaatsingen oplevert.

6.2 Onderwijs

De Denktank Coronacrisis vraagt naast aandacht voor het reguliere onderwijs ook het leren van volwassenen en werkenden om prioriteit. Het kabinet heeft terecht besloten om bij het tweede noodpakket middelen uit te trekken voor scholing (11). Regionaal en sectoraal zijn veel initiatieven opgezet om mensen te ondersteunen met ontwikkeladvies, individuele budgetten voor scholing, of omscholingstrajecten naar tekortsectoren. Vanuit het onderwijs en bijvoorbeeld de stichting

Bedrijfsleven en Beroepsopleidingen (SBB) is ingezet op meer flexibiliteit in het onderwijs voor werkenden als gevolg van transities. Aandachtspunten zijn onder andere:

- Zorgdragen voor voldoende informatie en begeleiding voor een leven lang ontwikkelen met een toegankelijk infrastructuur (zowel voor het individu als voor werkgevers), waarin zoveel mogelijk partijen samenwerken.
- Benutten van de mogelijkheden van werkend leren, en ook om- en bijscholing. Vraag onderwijs en bedrijfsleven dit samen te ontwikkelen.

Regelingen en subsidies voor een leven lang leren zijn te vinden op

<https://www.ser.nl/nl/thema/leven-lang-ontwikkelen/regels>

6.2.1 Omscholing

Er is een mogelijkheid te denken aan omscholing van werknemers die hun baan tijdens de Coronacrisis verliezen, naar een functie in de duurzaamheidseconomie. Uit zowel onderzoek van de Nederlandse Vereniging Duurzame Energie als van TNO blijkt dat de duurzaamheidssector extra werkgelegenheid zal gaan opleveren en dat in deze sector dit op korte termijn de werkgelegenheid zal herstellen. Om de potentie van de duurzame energiesector als banenmotor maximaal te benutten, zijn meer anticyclische investeringen nodig (14). Deze investeringen betalen zich terug door de positieve impact op de maatschappij via sociale waarde (perspectief en werkgelegenheid), ecologische waarde (duurzaamheid) en economische waarde (inkomen en kostenbesparingen).

6.3 Natuurherstel

In deze paragraaf is een korte toelichting opgenomen over de rol van natuur voor mensen tijdens de Coronacrisis en het Programma natuur.

6.3.1 De rol van natuur in tijden van crisis

Vrijwel alle milieubewegingen in Europa hebben een oproep gedaan om van de green deal een green recovery deal te maken ([link](#)). Motivaction heeft in juli 2020 een onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Vogelbescherming Nederland naar de rol van natuur tijdens de lockdown (16). Hun resultaten zijn interessant (in het kader van aandacht voor draagvlak creëren, hier in dit rapport meegenomen):

- Veel Nederlanders hebben de intelligente lockdown dragelijker gevonden omdat ze even konden 'ontsnappen' in de natuur (62%);
- De coronacrisis heeft het belang van het beschermen en uitbreiden van natuur in Nederland onderstreept vinden Nederlanders (70%);
- 65% van de Nederlanders geeft aan behoefte te hebben aan meer groen in de nabije omgeving en van betere kwaliteit;
- 73% vindt dat investeren in natuur een plek moet krijgen in de economische herstelplannen

Mochten er plannen zijn voor meer groen in Hilversum of op het Media Park, of meer wandelmogelijkheden in het groen, kan in de onderbouwing verwezen worden naar het rapport "samen herstellen: een publieksonderzoek naar het belang van natuur tijdens de coronacrisis in Nederland" (16). De eerder genoemde opties over integratie van het Media Park groen met de omliggende natuur passen hier in, alsmede de plannen voor het verbeteren van de biodiversiteit die door het Media Park in samenwerking met imkers en vogelliefhebbers worden uitgevoerd.

6.3.2 Programma Natuur

Op Prinsjesdag is gepresenteerd dat vanaf 2021 tot 2030 meer geld wordt vrijgemaakt voor de aanpak van het stikstofprobleem. Dit bedrag loopt op tot € 300 miljoen en is beschikbaar voor herstel van de natuur en ontwikkeling van nieuwe natuur. Ook wil het kabinet meer aandacht voor de natuur in de stad. Afspraken tussen het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincies zijn in het Programma Natuur ([link](#)) opgenomen.

In 2021 is eenmalig € 125 miljoen voor natuurherstel vrijgemaakt. Organisaties die de natuur beheren vragen dit geld aan als zij een goed idee hebben. Bijvoorbeeld om hun terrein beter weerbaar te maken tegen stikstof door het waterpeil te verhogen. Natuurorganisaties kunnen ook stukken land kopen die tussen verschillende natuurgebieden in liggen, om zo grotere natuurgebieden te laten ontstaan die aan elkaar vast zitten. Het geld komt uit de Begrotingsreserve Stikstof.

7 Financieringsmogelijkheden

De International Renewable Energy Agency (IRENA) concludeerde in het rapport “Global Renewables Outlook” van april dit jaar dat de energietransitie veel geld kost, echter nog veel meer geld, banen en welzijn op levert. Elke geïnvesteerde euro levert drie euro op, in de vorm van bespaarde energie en nieuwe banen, maar indirect kan het tevens extra belastinginkomsten opleveren, én een toegenomen gezondheid.

7.1 Op kleine schaal: leningen en subsidieregelingen

In hoofdstuk 5 al een aantal regelingen en subsidiemogelijkheden besproken op gebieden die bijdragen aan groen herstel.

Voor de ondernemers is er een klein krediet Corona (KKC)-regeling in het leven geroepen. Onder de KKC-regeling kunnen ondernemers een lening aanvragen van minimaal € 10.000 en maximaal € 50.000. De looptijd is maximaal 5 jaar, met een rente van maximaal 4%. Daarnaast betalen ondernemers aan de staat een eenmalige premie van 2%. De regeling staat open voor ondernemers met een omzet vanaf € 50.000,- die voor de coronacrisis voldoende winstgevend waren en die zijn ingeschreven in de KvK voor 1 januari 2019. De banken Rabobank, ABN-AMRO, ING, de Volksbank en Triodos al hebben toegezegd leningen via de regeling aan te bieden.

7.2 Op grote schaal: de kapitaalmarkt

Herstel, zeker als hierbij wordt uitgegaan van groen herstel vraagt forse investeringen, die voor een belangrijk deel nu gedaan moeten worden, en zich vervolgens de komende decennia zullen uitbetalen. De bedrijven die het Green Recovery Statement hebben ondertekend, geven hierbij al een voorbeeldfunctie. De verklaring bevat een dringende oproep om duurzaamheid en inclusiviteit centraal te stellen bij de coronaherstelplannen, wat betekent dat zij bereid zijn om te investeren.

Noemenswaardig is dat er een bijzondere situatie is ontstaan in de kapitaalmarkt. Geld lenen kan met een negatieve rente, wat betekent dat je geld toe krijgt als je grote bedragen geld leent. Verwacht wordt dat er op de kapitaalmarkt de komende jaren een overschot zal ontstaan aan geld. Dit momentum zou het Media Park en de Mediastad niet aan zich voorbij moeten laten gaan als zij plannen maken voor het Corona herstel. In plaats van financiering door betrekken van lokale of regionale publieke middelen zou financiering betrokken kunnen worden van de kapitaalmarkt!

Het vraagt groot denken, in de zin dat groene projecten gebundeld dienen te worden voordat de schaal voldoende omvang heeft voor een gunstige lening op de kapitaalmarkt. En hoewel dit rapport onderscheid heeft gemaakt op verschillende beleidsterreinen en gericht is op een regio, wil het juist niet zeggen dat herstelprojecten beperkt zouden moeten blijven tot één gebied.

De bank Nederlandse Gemeenten en de Waterschapsbank zijn twee banken die expertise bieden om de kapitaalmarkt te betreden, zij kunnen dit voor de lokale en regionale overheid organiseren. Een lokale of regionale overheid verzamelt opgaves en projecten en bundelt deze tot een mandje van voldoende omvang. Het totale mandje moet dan door een beheerorganisatie als één eenheid worden gemanaged waarbij de lokale/regionale overheid zorgt voor een vorm van garantstelling. De Waterschapsbank verzorgt vervolgens het proces van het uitschrijven van een groen obligatie. Een eerste verkenning geeft als beeld dat een financiering met een omvang van 1 miljard voor een periode van 10 jaar geleverd kan worden voor een rente van 0,033%. Praktisch gratis geld dus. De bank is zelfs in staat een incentive toe te voegen als gedurende de looptijd van de lening vooraf overeengekomen KPI's worden behaald die zijn geformuleerd in klimaat- en milieudoelstellingen zoals de reductie van CO₂. In deze gevallen zou dat zelfs kunnen leiden tot een negatieve rente! Interessant om hier gezamenlijk over na te denken.

8 Conclusie

De gebieden waarop groen herstel na Corona zal plaatsvinden zijn niet anders dan die in het Klimaatakkoord en in de Green Deal. Wat wel anders is, is de uitgebreide aandacht voor de beoordelingscriteria voor toewijzing van financiering. Welke activiteiten/plannen dragen op dit moment bij aan (snel) herstel na Corona maar dragen tevens bij aan verduurzaming en waarbij ook het principe van do-no-harm wordt meegenomen. Voorstellen voor de criteria van beoordelen zijn op Europees niveau te vinden in de Taxonomie, die op dit moment nog verder vorm krijgt. De Raad van leefomgeving en infrastructuur (Rli) doet ook een vereenvoudigd voorstel. Aandacht voor sociale normen en draagvlak van de bevolking neemt men terecht ook mee in de criteria.

Zijn er kansen voor Hilversum, de mediastad en het Media Park? Zeker! Uit de besproken adviesrapporten zijn de meest concrete maatregelen opgesomd voor groen herstelbeleid, passend bij mogelijkheden op het Media Park en/of de Mediastad. Wellicht bieden een aantal van deze maatregelen bevestiging, helpen deze bij prioriteren of mogelijk genereert het nog nieuwe ideeën? De grootste kansen zijn te vinden in het verduurzamen van de gebouwen en de energiesystemen, het warmte/koudenetwerk, en de elektrische- en laadinfrastructuur. Met daarbij een belangrijk oog voor de kwaliteit van de leef- en werkomgeving.

Wat dit rapport tevens biedt, zijn kansen om goed na te denken over de verantwoording van de plannen binnen het Media Park / de Mediastad, die nodig lijkt te zijn om kans te maken op een financiering of subsidie. Verder stimuleert het om projecten in de lijn van Europese doelstellingen vorm te geven, waarbij maatschappelijke waarden en betrokkenheid uitgangspunt zijn en stimuleert het na te denken over samenwerking op verschillende terreinen en op verschillende (lokale, regionale, provinciale) niveaus om gebruik te kunnen maken van financiering via de kapitaalmarkt, tegen de bijbehorende lage rentes.

Tussen nu en begin 2021 zal het groene herstelbeleid verder vormgegeven worden waarbij men zich voornamelijk zal richten op het opstellen van eenduidige screeningscriteria en bepaling van definitieve regelingen (huidige regelingen verruimen en/of beperken en aanvullen met nieuwe regelingen) en voorwaarden voor financiering. En dat is een mooie aanleiding om nu alvast na te denken over groene herstelkansen (in bredere samenwerkingen) en het uitwerken van businesscases! Dit rapport heeft hopelijk bijgedragen aan die mogelijke denkrichtingen en (financierings)mogelijkheden.

9 Bijlage 1: Transitiemechanismen

Jan Jonker, hoogleraar duurzaam ondernemen van de Radboud Universiteit Nijmegen, pleit voor een organisatie-ecologie, gebaseerd op collectief ondernemen gekoppeld aan collectieve waarden. Hij vraagt zich dan ook af welke mechanismen de komende tien jaar de noodzakelijke transitie vorm kunnen geven. Hiervoor doet hij het voorstel in te zetten op een combinatie van de volgende zeven transitiemechanismen (25) en vooral die combinatie is nieuw:

- (1) Verschuif het belastingen van arbeid naar het belastingen van gebruik van grondstoffen, uitstoot en vervuiling en bouw tegelijkertijd stelselmatig de fiscale bevoorrechtiging van het gebruik van fossiele-bronnen in industrie en dienstverlening af.;
- (2) Laten we voortvarend een herziening van het fiscale systeem ter hand nemen met het oog op waardebehoud en niet op basis van afschrijving en verdisconteren de waarde(n) van sociaal en ecologisch kapitaal in accounting principes en regels.;
- (3) Werk in dit decennium toe naar echte prijzen op basis van het verdisconteren van integrale kosten zoals CO₂, stikstof, toxiciteit of leefbaar loon – het externaliseren van die kosten moet stoppen ondanks de grote impact die dit economisch gaat hebben.;
- (4) Geef meer ruimte voor het organiseren door burgers samen met bedrijven en de overheid van collectieven rond onder andere voedsel, energie en mobiliteit en geef dit een passende juridische inbedding en fiscale stimulans.;
- (5) Maak producenten stapsgewijs verantwoordelijk voor de circulaire levenscyclus van hun product en combineer dit met verdienstelijking, langere garantietermijnen, statiegeld en cash-back mechanismen zoals retourpremiesystemen.;
- (6) Belast vermogen en niet arbeid en nivelleer economische ongelijkheid mede door hogere vermogensaanwasbelasting waardoor generationele solidariteit gestimuleerd wordt. Ondersteun dit met een basisinkomen voor iedereen. In Nederland is economische ongelijkheid een onderbelicht thema.
- (7) Investeer in het uitfasen van bedrijven die niet bijdragen aan maatschappelijke en ecologische waarden door te bepalen en te belastingen.

Indien deze mechanismen vorm krijgen, zullen ook nieuwe sectoren op basis van nieuwe businessmodellen zich ontwikkelen, welke nieuwe banen creëren. Transitie vragen ook om ander leiderschap, ook leiderschap vanuit burgers door mee te werken aan nieuwe ondernemende vormen van collectiviteit (community-based businessmodellen).

De vraag is wel of Nederland al de kennis en kunde bezit om kundig om te gaan met de transitie. Inzetten op bundeling en uitbreiding van kennis (ipv. de huidige structuur met fundamentele en toegepaste kennisinstituten) hierover zou een hoge prioriteit moeten krijgen (25).

Jonker sluit zijn pleidooi af met het uitgaan van een stabiel nationaal tienjaren transitieplan, zoals we dat ook al hebben voor bijvoorbeeld de dijken. Bij zo'n plan hoort een ter zake jaarlijks budget, hoort een passende ambtelijke infrastructuur, hoort een stabiel institutioneel kader. En in aanvulling hierop is te overwegen om de Tweede Kamer meer bevoegdheid te geven in het verplichten en sanctioneren van een regering als transitiebeloftes niet nagekomen worden. Als we de moed hebben om de voorgestelde transitie doortastend aan te pakken ontstaat niet een maatschappij van minder maar van méér: meer veerkracht, meer gezondheid, meer schone lucht en meer gelijkheid (25).

10 Bijlage 2: Beoordelingskader voor groene herstelmaatregelen

De Rli adviseert na te denken over een duidelijk beoordelingskader voor groene herstelmogelijkheden. In het adviesrapport heeft de raad het volgende voorstel opgesteld (10).

Uitvoerbaarheid op korte termijn

1. Maatregelen moeten *in de komende kabinetsperiode uitvoerbaar* zijn. Daarvoor moeten de maatregelen snel gereed kunnen zijn, kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak en juridisch mogelijk zijn. Ook moet er voldoende capaciteit zijn op de arbeidsmarkt. De krapte op de arbeidsmarkt in sommige sectoren maakt dit laatste onzeker. Aanvullende om- en bijscholingsmaatregelen zullen nodig zijn.

Bijdrage aan economisch korte termijnherstel

2. Maatregelen moeten in de komende kabinetsperiode bijdragen aan *behoud van bestaande werkgelegenheid* of aan het *creëren van (nieuwe) werkgelegenheid en verdienvermogen*. Dit laatste punt hangt nauw samen met de onder 1 genoemde beschikbaarheid van capaciteit op de arbeidsmarkt.

Bijdrage aan brede welvaart

3. Maatregelen moeten bijdragen aan economische structuurversterking: ze moeten ten goede komen aan bedrijven en sectoren met verdienmodellen die op de lange termijn passen binnen in een duurzame economische structuur.
4. Maatregelen moeten bijdragen aan de transitie naar duurzame leefomgeving: ze moeten helpen bij aan het oplossen van urgente duurzaamheidsopgaven in de leefomgeving, zoals het beperken van klimaatverandering, het grondstoffenvraagstuk, het herstel van biodiversiteit en andere opgaven die van belang zijn voor een gezonde, veilige, toegankelijke en duurzame leefomgeving.
5. Maatregelen moeten bijdragen aan sociale rechtvaardigheid: ze moeten sociaal rechtvaardig zijn en rekening houden met de invloed op latere generaties en op mensen elders in de wereld.

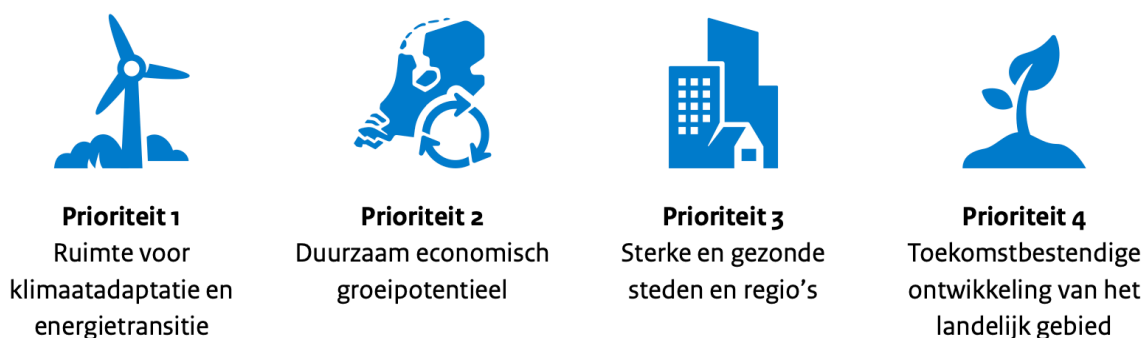
Met behulp van een quick scan zouden maatregelen getoetst kunnen worden op bovenstaande criteria met als normering: goed (maatregel draagt positief bij aan betreffende criterium), voldoende (maatregel draagt deels bij aan criterium), matig (onzeker of maatregel bijdraagt aan criterium)

Naast draagvlak onder de burgers zullen maatregelen voor hen ook betaalbaar moeten zijn. Groene keuzes zitten wel in de lift, maar consumenten wachten nog te veel af omdat de kosten te hoog zijn. Hopelijk kiest de overheid voor ruimere subsidieregels zodat groene investeringen voor particulieren betaalbaar worden (22). Een versnelling van de investeringen kan niet anders dan plaatsvinden op basis van instemming door de bewoners en daarbij speelt de betaalbaarheid uiteraard een grote rol (14).

11 Bijlage 3: toelichting op rapportages

11.1 Nationale omgevingsvisie

Op 11 september 2020 is de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) naar de Tweede Kamer gestuurd. Met de NOVI geeft het kabinet richting aan de grote opgaven die de inrichting van ons land de komende dertig jaar ingrijpend zullen veranderen. Denk aan het bouwen van ongeveer 1 miljoen nieuwe woningen, gebruik van meer duurzame energie, aanpassing aan klimaatverandering, ontwikkeling van een circulaire economie en omschakeling naar kringlooplandbouw. Er zijn binnen de NOVI 4 prioriteiten geformuleerd (zie figuur 1 hieronder) en acht gebieden aangewezen waar urgente opgaven als eerste worden opgepakt. Hier zit regio Hilversum niet bij (wel Utrecht en Amsterdam). In deze notitie wordt daarom niet op de gebiedsontwikkeling ingegaan.

Figuur 1: Prioriteiten uit de NOVI

Het Rijk zal de regie nemen, maar geeft het vervolgens vorm samen met provincies, steden en maatschappelijke organisaties. Een link naar de nationale omgevingsvisie is:
<https://www.denationaleomgevingsvisie.nl>

11.2 Groen uit de crisis (Rli)

Het adviesrapport van de Rli “groen uit de crisis” bespreekt mogelijkheden voor het Nederlandse herstelbeleid en de versnelling naar duurzaamheid. Samen optrekken met de EU door met het herstelbeleid aan te sluiten bij de ons omringende landen en onze nationale investeringsprogramma's goed met de Europese investeringsprogramma's te verbinden, denk hierbij bijvoorbeeld aan de uitvoering van het Nederlandse Klimaatakkoord en de investeringsagenda's in de Europese Green Deal (10).

De raad noemt diverse mogelijkheden om groen uit de crisis te komen. Zo zal voortvarende uitvoering van het klimaatakkoord en de transitie naar een CO₂-vrije economie onverkort prioriteit moeten krijgen in het overheidsbeleid. Maar de raad benadrukt dat een gezonde, veilige, vitale, toegankelijke en duurzame leefomgeving voor de inwoners van Nederland actie vergt op nog veel méér terreinen.

Voor de volgende beleidsterreinen doet de Rli suggesties voor groene herstelmaatregelen. Deze passen bij de milieudoelstellingen die zijn geformuleerd in de Taxonomie, en zijn concreter geformuleerd en meer toegepast op de Nederlandse situatie.

- Verduurzaming gebouwde omgeving
- Versnelling woningbouw
- Toekomstbestendige energie-infrastructuur

- Verduurzaming landelijk gebied
- Emissieloze mobiliteit
- Emissieloze lucht- en zeevaart
- Klimaatadaptatie

De gebieden waar Hilversum/het Media Park een link mee kan maken worden, zoals verduurzaming gebouwde omgeving, toekomstbestendige energie-infrastructuur en emissieloze mobiliteit worden in deze rapportage besproken. Mogelijk zijn er ook connecties te maken de beleidsterreinen versnelling woningbouw en klimaatadaptatie.

11.3 Van coronacrisis naar duurzaam herstel (PBL)

In het rapport 'Van coronacrisis naar duurzaam herstel' draagt het PlanBureau voor de Leefomgeving suggesties en voorbeelden aan om met het herstelbeleid de hardnekkige problemen met gevolgen voor de kwaliteit van de leefomgeving aan te pakken.

Zij adviseren de overheid duurzaam investeren te stimuleren door korte-termijninvesteringen te koppelen aan lange-termijndoelen en door consistent duurzaam beleid te voeren. Hierdoor kunnen synergiekansen tussen economische herstelprogramma's en leefomgevingsaspecten worden benut, investeringen naar voren worden gehaald, investeringen in duurzame technieken en toekomstbestendige en duurzame ruimtelijke inrichting worden bevorderd. Om dit te realiseren is intensieve samenwerking met strategische partners nodig: met de financiële sector, bedrijven, burgers en met maatschappelijke organisaties in binnen- en buitenland.

Het rapport geeft ook een beeld van de EU en andere grote landen, zoals Duitsland en Frankrijk. Zij zetten in hun plannen en herstelprogramma's al nadrukkelijk in op versnelling richting duurzaamheid. Hier kan Nederland van leren.

11.4 De contouren van een intelligent herstelbeleid, Denktank Coronacrisis

De Denktank Coronacrisis schetst in een in mei 2020 uitgebracht advies de contouren van het beleid naar herstel van de economie en de werkgelegenheid, en adviseert daarbij gebruik te maken van de veerkracht in de samenleving.

De Denktank formuleert acht uitgangspunten voor de herstartfase van de economie en maatschappelijke activiteiten. Zij zijn richtinggevend voor de tien thema's van de herstelagenda die volgens de Denktank aangepakt moeten worden om het herstel op een evenwichtige wijze mogelijk te maken. Deze uitgangspunten hebben deels te maken met het broodnodige herstel van de economie en voorsorteren op toekomstige welvaart (economische basis overeind houden; inspelen op de ingezette transitie en versterking van Europese samenwerking) en zorgen er tegelijkertijd voor dat maatschappelijke verworvenheden overeind blijven (grip houden op de gezondheidszorg, sociale bescherming van kwetsbare groepen en tegengaan van kansenongelijkheid).

Om dit te bereiken is het nodig te vertrouwen op de eigen verantwoordelijkheid en op de veerkracht en saamhorigheid van de samenleving. Hierdoor is het mogelijk om naar meer differentiatie en maatwerk in het beleid over te stappen, zodat beter op de specifieke omstandigheden kan worden ingespeeld. Differentiatie vereist wel dat de redenen voor verschillen in behandeling goed worden uitgelegd, toegespitst op de relevante doelgroepen. Bron: <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/denktank-coronacrisis-herstelbeleid>

12 Bronnen en achtergronddocumenten

Bronnen:

- 1 <https://www.duurzaambedrijfsleven.nl/corona/34245/green-deal-europees-herstelfonds>
- 2 <https://www.duurzaambedrijfsleven.nl/corona/34255/europees-parlement-zint-op-aanpassing-herstelfonds>
- 3 NRC. Een groen herstel na Corona kent vele valkuilen, 13 juni 2020
- 4 <https://www.klimaatakkoord.nl/actueel/nieuws/2020/07/21/vijf-plannen-voor-een-groen-herstel>
- 5 <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/april/eu-taxonomie-als-groen-gereedschap-voor-herstelfondsen-coronacrisis/>
- 6 <https://www.duurzaambedrijfsleven.nl/finance/34151/taxonomie>
- 7 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1112
- 8 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852&from=EN>
- 9 <https://www.stibbe.com/en/news/2020/june/een-groene-encyclopedie-voor-de-financiële-sector>
- 10 https://www.rli.nl/sites/default/files/advies_groen_uit_de_crisis_-_def.pdf
- 11 <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2020/intelligent-herstelbeleid-coronacrisis.pdf>
- 12 <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/overige-publicaties/2020/mobiliteit-en-coronacrisis.pdf?la=nl&hash=6071CEBC36C8EBD9BEA445FC1F4CD62B>
- 13 <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/energie-investeringsaftrek/ondernemers>
- 14 Tweede kamer (2020). Position paper over de effecten van de coronacrisis op de energietransitie (link): https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2020A01987
- 15 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0353&from=NL>
- 16 https://assets.vogelbescherming.nl/docs/fda01576-a9e9-4f2e-991f-bb3cfd3994a4.pdf?_ga=2.122488331.1626324631.1597396197-1566558965.1597396197
- 17 EPRS (2020). Briefing Next Generation EU: A European instrument to counter the impact of the coronavirus pandemic.
- 18 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/3pillars_factsheet.pdf
- 19 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1813ea3d-a0be-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
- 20 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:ae92fbf3-a0be-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0022.02/DOC_1&format=PDF
- 21 <https://www.dsgc.nl/nl/nieuws/2020/groei-aantal-bedrijven-green-recovery>
- 22 <https://medium.com/sambyhan/energietransitie-juist-nu-ed2efcbad1a8>
- 23 <https://www.regionale-energiestrategie.nl/default.aspx>
- 24 <https://www.duurzaambedrijfsleven.nl/circulaire-economie/34569/duurzame-troonrede-2020-jan-jonker>
- 25 <https://www.duurzaambedrijfsleven.nl/energietransitie-business/34517/zonnepanelen-bedrijfsdaken>
- 26 Tweede kamer (2020). Non-paper EU respons digitalisering in herstelstrategie na COVID-19 (link)
- 27 Verwest, F., J. Notenboom & O.-J. van Gerwen (2020), *Van coronacrisis naar duurzaam herstel*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- 28 <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/september/prinsjesdag-duurzaamheid-geen-prioriteit/>
- 29 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag>
- 30 www.denationaleomgevingsvisie.nl
- 31 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/05/20/kamerbrief-maatregelen-doorbouwen-tijdens-de-coronacrisis>

Andere bronnen (niet verwerkt in dit rapport)

- <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/eu-taxonomy-regulation-published/>
- <https://sustainablefinancelab.nl/wp-content/uploads/sites/334/2020/06/200603-Open-brief-SFL-Duurzaam-herstel-na-corona-2.0.pdf>
- Kamerbrief Wiebes: Visie verduurzaming basisindustrie 2050; de keuze is aan ons' https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z08812&did=2020D18847
- <https://climateandjobs.eu/call/>
- https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_nl

- Positionpaper Coronacrisis spelt de energietransitie parten, Rabobank 2020:
<https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/mei/coronacrisis-speelt-de-energietransitie-parten/#e63ed20a-34bf-49a7-9921-fc26c951521d>